

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 8 oktober 2021

Mål nr

T 1291-21

PARTER

Klagande

1. JASMINE Frida Therese Berglund, 20030420-1809

Grängsgatan 43

872 31 Kramfors

2. Jerry Berglund, 19790903-5615

Samma adress

3. TINA Marie Therese Berglund, 19780505-7861

Samma adress

Ombud och målsägandebiträde för 1–3 : Advokat Anna Dasler

Dasler Advokatbyrå AB

Köpmansgatan 4 B

871 30 Härnösand

Motparter

1. TOBIAS Leif Berg, 20000406-9472

Gethusvägen 8

873 50 Väja

Ombud: Advokat Kristian Shumkov

Norrlandsadvokaterna AB

Sjögatan 1 A

891 60 Örnsköldsvik

2. SAMMIE Kevin Anton Fällström, 20010513-8911

Pershemsvägen 6

870 52 Nyland

Ombud: Advokat Jonas Vedin

Advokatfirman Vedin & Thors AB

Strandgatan 15

891 39 Örnsköldsvik

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Nedre Norrlands dom 2020-12-21 i mål B 839-20

Hovrättens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom i fråga om skadestånd och förpliktar Tobias Berg och Sammie Fällström att solidariskt betala skadestånd till

– Jasmine Berglund med 110 000 kr, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 7 september 2019,

– Jerry Berglund med 50 000 kr, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 7 september 2019, och

– Tina Berglund med 50 000 kr, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 7 september 2019.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

Anna Dasler ska få ersättning av allmänna medel för biträdet åt Jasmine Berglund, Jerry Berglund och Tina Berglund i Högsta domstolen med 24 047 kr. Av beloppet avser 19 237,50 kr arbete och 4 809,38 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Jasmine Berglund har yrkat att Högsta domstolen ska förplikta Tobias Berg och Sammie Fällström att solidariskt betala 125 000 kr i skadestånd till henne avseende kränkning. På beloppet har yrkats ränta enligt 6 § räntelagen från den 7 september 2019 till dess betalning sker.

Jerry Berglund har yrkat att Högsta domstolen ska förplikta Tobias Berg och Sammie Fällström att solidariskt betala 50 000 kr i skadestånd till honom avseende sveda och värk. På beloppet har yrkats ränta enligt 6 § räntelagen från den 7 september 2019 till dess betalning sker.

Tina Berglund har yrkat att Högsta domstolen ska förplikta Tobias Berg och Sammie Fällström att solidariskt betala 50 000 kr i skadestånd till henne avseende sveda och värk. På beloppet har yrkats ränta enligt 6 § räntelagen från den 7 september 2019 till dess betalning sker.

Tobias Berg och Sammie Fällström har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Tobias Berg och Sammie Fällström har av hovrätten dömts för grov vårdslöshet i trafik och vållande till kroppsskada, grovt brott. Gärningarna, som begicks den 7 september 2019, bestod i att de som förare av varsin personbil deltog i ett s.k. chicken-race med följd att en allvarlig kollision inträffade. I båda bilarna medföljde passagerare. Jasmine Berglund satt som passagerare i framsätet i Tobias Bergs bil. Såväl förarna som passagerarna skadades vid olyckan. Jasmine Berglund var den som skadades allvarligast. Hon förlorade medvetandet och har alltsedan händelsen befunnit sig i ett vegetativt tillstånd. Jasmine Berglunds skador motsvarar en medicinsk invaliditet på 99 procent.
2. Hovrätten förpliktade Tobias Berg och Sammie Fällström att solidariskt betala kränkningsersättning till Jasmine Berglund med 60 000 kr. Hennes föräldrar, Jerry Berglund och Tina Berglund, tillerkändes ersättning för sveda och värk avseende psykiskt lidande, s.k. anhörigersättning, med 21 250 kr respektive 10 000 kr.
3. Domen överklagades av Sammie Fällström, Jasmine Berglund, Jerry Berglund, Tina Berglund och ytterligare en målsägande.
4. Med utgångspunkt i vad hovrätten funnit styrkt om händelseförloppet har Högsta domstolen meddelat prövningstillstånd beträffande Jasmine

Berglunds, Jerry Berglunds och Tina Berglunds överklaganden såvitt avser skadestånd. I övriga delar står hovrättens dom fast.

Frågorna i Högsta domstolen

5. Frågorna i målet är *dels* vilken nivå som bör gälla för kränkning-ersättning till en person som skadats mycket allvarligt genom brottet vållande till kroppsskada, grovt brott, i kombination med grovt oaktsam trafikbrottslighet, *dels* om det finns skäl att fastställa en schablon för anhörigersättning i sådana fall.

Ersättning för kränkning

Allmänt om kränkningersättning

6. Enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen ska den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ersätta den skada som kränkningen innebär. De brott som grundar rätt till ersättning utmärks av att de innefattar ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet. Utgångspunkten för att ersättning för kränkning ska komma i fråga är att ett brott har begåtts uppsåtligen. Ersättning kan emellertid också komma i fråga vid oaktsamhetsbrott, om den skadevållandes handlande närmar sig en uppsåtlig handling och därmed har samma kränkande innebörd som ett uppsåtligt handlande. (Se prop. 2000/01:68 s. 49 och ”Fotgängarens kränkningersättning” NJA 1997 s. 315.)

7. Kränkningersättningens syfte är att ge kompensation för känslor som den kränkande handlingen har framkallat hos den skadelidande, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande och som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det föreligger en personskada. Det som ska ersättas är den kränkning som den skadelidande typiskt sett har drabbats av vid skadetillfället, och inte efterföljande lidande eller andra upplevelser eller verkningar av det brottsliga angreppet.

8. Kränkningersättning ska bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet (5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen). Utgångspunkten ska vara en skönsmässig bedömning, baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar. I första hand beaktas vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet. Ersättningen får därmed i stor utsträckning bestämmas med ledning av objektiva faktorer, även om man i särskilda fall kan ta hänsyn till intensiteten i den skadelidandes upplevelse av kränkningen. Kränkningersättning ska som utgångspunkt bestämmas efter de principer som gäller vid fastställande av ersättningen (se ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” NJA 2017 s. 938).

9. I praktiken bestämmer domstolarna ofta ersättningsnivåerna med ledning av de schabloner för brottsskadeersättning som tillämpas av Brottsoffermyndigheten efter beslut av Nämnden för brottsskadeersättning.

Kränkningersättning vid vållande till kroppsskada

10. Kränkningersättning förutsätter, som nämnts, vanligtvis att ett uppsåtligt brott har begåtts. Högsta domstolen har emellertid i ett par rättsfall som gällt vållande till kroppsskada i samband med trafikbrott slagit fast att det kan utgå ersättning för kränkning även vid sådan brottslighet. Det har då förelegat omständigheter som varit så försvårande att den skadevållandes handling närmast sig en uppsåtlig gärning och därför haft samma kränkande innebörd som ett avsiktligt angrepp på den skadelidandes integritet (se ”Fotgängarens kränkningersättning” och ”Den påkörda polisens kränkningersättning” NJA 1997 s. 572).

11. I rättsfallet ”Fotgängarens kränkningersättning” dömdes en bilförare för grovt rattfylleri, vållande till kroppsskada, grovt brott, och obehörigt avvikande från trafikolycksplats, grovt brott. En fotgängare som blev påkörd orsakades synnerligen omfattande kroppsskador och invaliditeten uppgick till 80–90 procent. Vid bestämmande av kränkningersättningen utgick Högsta

domstolen från det vid tidpunkten gällande schablonbeloppet avseende kränkning vid försök till mord, 100 000 kr. Domstolen kom fram till att – även om kränkningen hade varit mycket allvarlig – ersättningen skulle sättas något lägre än om det hade handlat om ett uppsåtligt försök att beröva den skadelidande livet. Kränkningersättningen bestämdes till 90 000 kr.

Bedömningen i detta fall

12. Genom hovrättens dom har det fastställts att Tobias Berg och Sammie Fällström gjort sig skyldiga till grov vårdslöshet i trafik och vållande till kroppsskada, grovt brott. Jasmine Berglund har tillfogats livshotande skador. Utredningen visar att hon fortfarande, omkring två år efter olyckan, befinner sig i ett vegetativt tillstånd och att hon aldrig kommer att kunna återfå ett normalt liv.

13. Omständigheterna i detta fall är likartade de i rättsfallet ”Fotgängarens kränkningersättning”. Den schabloniserade ersättningen för försök till mord bör kunna tjäna till ledning avseende kränkningersättning till Jasmine Berglund. Den schabloniserade ersättningen uppgår numera till 125 000 kr, som alltså bör vara utgångspunkten. Liksom i ”Fotgängarens kränkningersättning” bör ersättningen sättas något lägre än vad som skulle ha skett vid ett uppsåtligt försök att beröva den skadelidande livet. Kränkningersättningen till Jasmine Berglund bör skäligen bestämmas till 110 000 kr.

Ersättning för sveda och värk

Allmänt om ersättning för sveda och värk

14. Den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada ska ersätta skadan. Skadeståndet omfattar ersättning för bland annat fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur, dvs. sveda och värk. (Se 2 kap. 1 § och 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen.) Ersättningen avser lidandet under den

akuta sjukdomstiden efter skadan till dess att skadan läks eller ett varaktigt invaliditetstillstånd inträder.

Rätten till anhörigersättning

15. Har en skadeståndsgrundande handling lett till döden, ska ersättning betalas för personskada som till följd av dödsfallet åsamkats någon som stod den avlidne särskilt nära (5 kap. 2 § första stycket 3 skadeståndslagen).

16. Frågan om rätt till anhörigersättning i fall då personskadan inte har lett till döden behandlas i paragrafens förarbeten. Där anges att den lagreglerade rätten till skadestånd bör begränsas till fall där den nära anhörige har dödats, men att skadestånd i särskilda fall bör kunna utgå även för psykiska besvär till följd av att en nära anhörig skadats allvarligt. Som exempel nämns att den nära anhörige överlevt efter att ha svävat mellan liv och död. Det uttalas att dessa fall bör avgöras i rättstillämpningen med beaktande av samtliga föreliggande omständigheter. (Se prop. 2000/01:68 s. 33.)

17. I rättsfallet ”Anhörigersättning vid mordförsök” NJA 2006 s. 181 klargjorde Högsta domstolen att anhörigersättning ska utgå när uppsåtligt våld har lett till att den som utsätts för våldet har fått skador som varit livshotande under en inte obetydlig tid. Domstolen uttalade att det får anses vara en typisk och närliggande skadeföljd att nära anhöriga till den skadade under sådana omständigheter drabbas av psykiska besvär och att bedömningen av om en skada har varit livshotande i regel kan ske utan större svårighet med utgångspunkt i medicinsk utredning.

18. Motsvarande får anses gälla när det är fråga om en personskada orsakad av grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande och har lett till skador som varit livshotande under en inte obetydlig tid.

Hur ersättningen ska bestämmas

19. Domstolarna bestämmer normalt ersättningsnivåerna avseende sveda och värk med ledning av de hjälptabeller som utarbetas av Trafikskadenämnden. Ersättningen ska som utgångspunkt bestämmas efter de principer som gällde vid tidpunkten för skadans uppkomst. Den som visar att han eller hon har lidit en mer omfattande skada kan emellertid tillerkännas en högre ersättning än vad som följer av schablonerna.

20. I rättsfallet ”Den schabloniserade anhörigersättningen” NJA 2017 s. 1208 slog Högsta domstolen fast att en nära anhörig bör ha rätt till ersättning med 30 000 kr för sveda och värk när personskadan har lett till döden. Det motsvarar ersättning för ett års akut sjuktid med annan vård än sjukhusvård. Vid uppsåtligt dödande eller då dödsfallet orsakats av grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt dödande bör enligt domstolen en dubbelt så hög anhörigersättning utgå, dvs. 60 000 kr.

21. Rättsfallet ”Anhörigersättning vid mordförsök” behandlar den situationen att uppsåtligt våld har lett till att den som utsätts för våldet fått skador som varit livshotande under en inte obetydlig tid. Högsta domstolen uttalar där att liksom i fråga om ersättning till anhöriga när offret avlidit bör ersättningen kunna bestämmas schablonmässigt utan krav på närmare utredning om de psykiska besvären. I det aktuella fallet hade ersättning yrkats med 10 000 kr, vilket för domstolen framstod som rimligt.

22. Ersättningen bör kunna bestämmas schablonmässigt även när en personskada orsakats av grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande. Liksom gäller för anhörigersättning vid dödsfall bör en och samma schablon användas för sådana fall där personskadorna har varit livshotande under en inte obetydlig tid, oavsett om skadorna har orsakats uppsåtligt eller av grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande.

23. Det bör alltså inte fastställas en särskild schablon för anhörigersättningen i de nu aktuella situationerna (jfr ”Anhörigersättning vid bevittnande av mord” NJA 2020 s. 1142 p. 14–19). Ersättningen bör bygga vidare på rättsfallet ”Anhörigersättning vid mordförsök”. I det fallet var Högsta domstolen bunden av att den skadelidande hade yrkat ersättning med 10 000 kr. Det har nu förflutit en avsevärd tid sedan den domen meddelades.

24. Mot denna bakgrund bör en nära anhörig, schablonmässigt, ha rätt till ersättning för sveda och värk med 20 000 kr, när personskadan orsakats uppsåtligen eller av grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande och skadorna varit livshotande under en inte obetydlig tid.

Bedömningen i detta fall

25. Jasmine Berglunds skador har orsakats av grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande. Hon har under lång tid befunnit sig i ett livshotande tillstånd och kommer aldrig att kunna återgå till ett normalt liv. Jasmine Berglunds skador motsvarar en medicinsk invaliditet på 99 procent och hon bedöms vara i ett vegetativt tillstånd. Hon har behov av hjälp dygnet alla timmar. Jerry Berglund och Tina Berglund har således under lång tid tvingats uppleva hur deras dotter svävat mellan liv och död.

26. Det psykiska lidandet för nära anhöriga som drabbas på det sätt som Jerry Berglund och Tina Berglund har gjort kan pågå betydligt längre och vara påtagligt större än vad som är fallet om den skadade initialt befinner sig i ett livshotande tillstånd men därefter genomgår en tydlig förbättring. Detta är också något som bekräftas redan av utredningen i tingsrätten. Av vad som presenterades där framgick att Jerry Berglund och Tina Berglund alltsedan olyckan inträffade hade haft omfattande och allvarliga psykiska besvär, att de hade bott hos Jasmine Berglund på sjukhuset och att de inte hade förmåga att arbeta.

27. Utredningen visar således att Jerry Berglund och Tina Berglund har orsakats ett psykiskt lidande som klart överstiger vad som ersätts genom schablonersättningen. Det yrkade beloppet om 50 000 kr vardera är skäligt. Jerry Berglunds och Tina Berglunds skadeståndstalan ska alltså bifallas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Ann-Christine Lindeblad (referent), Agneta Bäcklund, Dag Mattsson (skiljaktig) och Stefan Johansson
Föredragande har varit justitiesekreteraren Robert Lind

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Dag Mattsson är skiljaktig i fråga om motiveringen till ersättningen till Jerry och Tina Berglund för psykiskt lidande (p. 14–27 i domen).

I målet har en sextonårig flicka, Jasmine, skadats så synnerligen allvarligt att hon kommit i vad som medicinskt beskrivs som ett vegetativt tillstånd. Hon är vid liv men hennes medvetande är svårt påverkat och hon har inte längre någon viljemässig rörelseförmåga. Läget, som nu varat i ett par år, verkar vara permanent. Någon reell utsikt till förbättring finns inte. I praktiken har samtliga kroppsfunktioner upphört. Den bestående nedsättningen av funktionsförmågan, invaliditeten, bedöms vara 99 procent. Ibland förekommer episoder av vad som förefaller vara avsiktliga ögonrörelser.

Att skadevållarna, bilförarna Tobias Berg och Sammie Fällström, har orsakat Jasmynes familj lidande står klart, liksom att detta är en beräknelig följd av deras vårdslöshet. De är därmed skadeståndsskyldiga. Frågan är hur ersättningen för lidandet ska bestämmas.

Det framstår som skäligt att en nära anhörig i dag ska ha rätt till schablonmässig ersättning för psykiskt lidande med 20 000 kr i en situation som den som förelåg i rättsfallet NJA 2006 s. 181.

Men 2006 års rättsfall ger inte någon ledning för det som ska bedömas i detta mål. Skadorna där var visserligen allvarliga och livshotande under en tid men ändå övergående; den skadade svävade mellan liv och död i två veckor. Det går inte att jämföra det med Jasmynes skador, med det bestående medicinska tillstånd hon är i och hur familjen påverkas. Här har den mänskliga kontakten med den skadade förlorats. Det är något som inte tar slut utan som de anhöriga måste fortsätta att genomlida kontinuerligt, varje dag.

Det enda man rimligen kan utgå från är att nära anhöriga i allmänhet, i en situation som denna, inte utsätts för mindre lidande än vid ett dödsfall. Det är av väsentlig betydelse att man inte lägger en skyldighet på de drabbade att ordna och presentera särskild utredning för att styrka detta lidande för ansvariga försäkringsbolag och nämnder, låt vara att en domstol säkert inte skulle behöva kräva så mycket om tvisten kom dit. Också mera allmänna skadeståndsrättsliga billighetsskäl talar starkt för att ersättningen i ett fall av detta slag bör följa de belopp som normalt utgår för lidande vid en nära anhörigs död, även om det fortfarande skulle finnas visst hopp.

Enligt min mening bör alltså, när någon såsom i detta mål skadats så svårt att den mänskliga kontakten med den skadade förlorats, ersättningen för de närståendes psykiska lidande skäligen bestämmas på motsvarande sätt som om den skadade hade avlidit. Detta gäller oavsett vilken ansvarsgrund som föreligger för den skadeståndsskyldighet som har fastställts.

Schablonbeloppet för psykiskt lidande som har åsamkats en anhörig vid dödsfall är i dag 30 000 kr eller, ifall dödsfallet orsakats av vårdslöshet som ligger nära uppsåt, 60 000 kr. Bara om lidandet är större än detta krävs det särskild utredning för att styrka skadan.

Den ersättning som Jasmines föräldrar, Jerry och Tina Berglund, begär är inte högre än den som brukar utgå vid sådan allvarlig vårdslöshet som den i målet. Utan att behöva gå närmare in på ingivna läkarintyg och liknande utredning kommer jag fram till att de har rätt till den yrkade ersättningen. I det ligger också att båda föräldrarna, oavsett den förebringade utredningen, ska tillerkännas samma belopp.